

Üstad Muhammed Avvâme İle Sünnetin Önemi ve Çağdaş Problemleri Üzerine

Yrd. Doç. Dr. Muharrem ÖNDER*

Muharrem Önder:** Bismillâhirrahmânirrahîm. Değerli Üstadımız! İlk olarak bize kendinizi şahsî ve ilmî yönden tanıtır mısınız?

Muhammed Avvâme:*** Bismillâhirrahmânirrahîm. Âlemlerin Rabbi'ne hamd ü senâlar olsun. Salâtın en faziletlisi ve selâmın en mükemmeli ilklerin

* ÇOMÜ İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgati, ÇANAKKALE, monderzahit@gmail.com
 ** Bu mülâkât Dâru'l-Hikme İlim Araştırma ve Kültür Derneği'nin konuğu olarak İstanbul'a gelen Prof. Dr. Muhammed Avvâme ile İstanbul-Fatih'de Dâru'l-Hikme merkezinde 17 Ekim 2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir.
 *** Muhammed Muhammed Avvâme 24 Ocak 1940 tarihinde Suriye'nin Halep şehrinde dünyaya geldi. Halep Şa'bâniye Medresesi'nden mezun olduktan sonra Şam Üniversitesi Külliyyetü'ş-Şerî'a'da okudu. Üniversite'den mezuniyetinin ardından, 1979 yılında Medine-i Münevvere'ye hicret edene kadar Şa'bâniye Medresesi Şer'î İlimler Enstitüsü'nde hocalık yaptı. Daha sonra Suudî Arabistan'a taşınan Prof. Avvâme, Medine İslâm Üniversitesi ve Cidde'de Kral Abdülaziz Üniversitesi'nde dersler verdi. Prof. Avvâme'yi en fazla etkileyen hocaları Şam'ın meşhur muhaddis ve müfessirlerinden Abdullah Sirâcüddin ve Zâhid el-Kevserî'nin en meşhur talebesi Abdülfettâh Ebû Gudde'dir. Hindistan ve Pakistan ulemasıyla da sıkı irtibatları olan Prof. Dr. Avvâme, Habiburrahmân el-A'zamî, Muhammed Zekeriyâ el-Kândehevî, Muhammed Abdürreşid en-Numânî vb. âlimlerden icazet aldı. Halen Medine-i Münevvere'de ilmî çalışmalarını sürdürmekte olan Prof. Dr. Muhammed Avvâme'nin yayınlanmış birçok eseri vardır. Eserleri arasında (1) *Eseru'l-hadisî'ş-şerîf fi ihtilâfi'l-eimmeki'l-fukahâ (İmamların Fıkhi İhtilaflarında Hadislerin Rolü* adıyla Prof. Dr. Hayri Kirbaşoğlu tarafından Türkçeye tercüme edildi ve Kayıhan Yayınları tarafından neşredildi), (2) *Edebü'l-ihtilâf fi mesâilî'l-ilmî ve'd-dîn*, (3) *el-Bâğendî'nin Müsnedü Ömer b. el-Hattâb* adlı eserinin tahkiki, (4) İbn Hacer'in *Takrîbü't-Tehzîb* adlı eserinin tahkiki, (5) ez-Zehbî'nin *el-Kâşif* adlı eserinin Sıbt b. el-Acemî haşiyesiyle birlikte tahkiki ve neşri, (6) Ebû Dâvûd'un *Min Sihâhi'l-ehâdisi'l-kudsîyye ve's-sünen* adlı eserinin tahkiki, (7) es-Sehâvî'nin *el-Kavlü'l-bedî'* adlı eserinin tahkiki, (8) *Nasbu'r-râye li ehâdisi'l-Hidâye* ve haşiyesi *Buğyetü'l-elmâl*'nin tahkiki, (9) İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inin tahkiki ve (10) *Sünenü Ebi Dâvûd*'un tahkiki ve neşri bulunmaktadır.

ve sonrakilerin efendisi, Âlemlerin Rabbi Yüce Allah'ın habîbi olan Efendimize, O'nun ailesi ve ashâbının hepsinin üzerine olsun.

Ben, din kardeşiniz Muhammed oğlu Muhammed Avvâme 14 Zilhicce 1357 (01. 01. 1940) tarihinde Haleb'te doğdum. İlköğretimi Haleb'te, Ortaokul, Dinî lise ve fakülteyi Şam'da okudum. Şerî'a (İslâm Hukuku) Fakültesi mezunuyum. İlim talebesi olduğum yıllarda, İlim tahsilim esnasında, velinimetim kabul ettiğim iki değerli Üstattan ders aldım. Bunlar, Değerli Üstad Şeyh Abdullah Sirâcüddin ve Üstad Şeyh Abdülfettâh Ebû Gudde'dir. Yüce Allah kendilerine rahmet etsin ve onları hizmetlerinden dolayı her türlü hayırlarla en güzel şekilde mükâfatlandırın. Sonra Allah'a hamdolsun, dinî ilimlerde öğrenimimi başka birçok hocalardan almaya devam ettim.

Önder: Muhterem Üstadımız! Size göre Nebvî hadislerin ve hadis ilimlerinin öğreniminde takip edilecek en münasip yol ve yöntem nedir?

Avvâme: Hadîs-i şerîf ve hadis ilimleri öğrenimi birçok aşamalara ayrılır. Bu aşamalarda mutlaka hadis meclislerine katılıp doğrudan hocalardan hadis almak, sorular sormak, inceleme ve araştırmalarda bulunmak gerekir. Fakat sadece soyut olarak okumalar yapmak ve kişisel öğrenim asla doğru ve yeterli değildir. Ben önce hadis öğrenim yöntemlerini zikredeceğim, sonra da kişisel öğrenim tarzına niçin karşı çıktığımı belirteceğim.

Hadis öğreniminin, okumanın, hadisler ve ilimleri alanında mütemekkin sağlam bir uzman olmanın usûlü şu kısımlara dayanır:

Birincisi: Mustalah (Hadis Usûlü) ilmini okumak. Zira mustalah ilmi hadis ilimlerinin hammaddesi, temelidir. Hadîs-i şerîf alanına öğrenim yapmak amacıyla girmek istiyorsak bunun başlangıcında mutlaka, biraz uzmanca ve ayrıntılı bir şekilde, dirâyet (usûl) ilmi okumamız gerekir. Bunun delili şudur:

Geçmiş tarihlerden başlayıp âlimlerimize baktığımızda, İmâm İbn Abdilberî'nin *et-Temhîd* isimli eserinde *Muvatta*'ı şerh etmek istediğinde buna önce mustalah ilmiyle ilgili bir mukaddime yazdığını görürüz. Ondan yaklaşık elli sene sonra İbnü'l-Esir gelmiş, *Câmi'u'l-usûl* adlı eserini kaleme almış ve ona mustalah ile ilgili bir mukaddime yazmıştır. İbni Abdilberî'nin çağdaşı, onunla aynı yılda (hicrî 463) vefat etmiş olan, Doğu ve Batı'nın hadis hafızı Hatîb el-Bağdâdî de *el-Kifâye fi ma'rifeti usûli ilmî'r-rivâye* adını verdiği kalın bir ciltten oluşan kitap telif etmiştir. Öyleyse hadis rivâyeti alanına girmek istiyorsan önce bu kitabı okuman gerekir. Giriş olarak bu kitap sana yeterlidir. Demek ki, hadis ilimleri (mustalah) hadis rivâyeti ilminin temel mukaddimesidir. *Sahîh-i Buhârî*'yi okumak istediğinde onun yer yer "haddesenâ", "ahberanâ", "an", "enbeenâ" dediğini görürsün. Bu kelimelerin, kavramların anlamları nedir? İşte mustalah ilmi seni bu alanda eğitmekte ve basiret üzere bu ilme girmeni sağlamaktadır. Bu anlayış, bize muasır sayılabilecek 50-60 yıl öncesinin müteahhir âlimlerinin zihinlerinde de var olmaya devam etti. Mese-lâ, Buhârî'nin Kirmânî şerhi Mısır'da basıldığında başına İmâm Nevevî'nin

Takrîb isimli mustalah metni konulmuştur. Hint bölgesi âlimlerinin sünnete dair eserleri; Tirmizî ve diğerlerinin baskıları da böyledir. Onlar bu baskıların başına Cürçânî'nin mustalah eserini koymuşlardır.

Mustalah ilmi öğrenimi mutlaka gereklidir, sonra rivâyet ilmi alanına girilir. Söylediğim gibi, İmâm Hatîb el-Bağdâdî himmet ve gayreti ile *el-Kifâye* isimli bu büyük eseri yazmış, bizim de çağımızda en azından bunu okumamız gerekir. Veya en azından Nevevî'nin *Takrîb* metnini, İbnü's-Salâh'ın muhtasar *Mukaddime*'sini -ki mustalah ilminde orta düzeyde bir eserdir- okumamız ve anlamamız gerekir. Bundan sonra hadis ilmi alanına girilir. Hadis ilmi ile birlikte, birtakım sorunlarla karşılaşmamak için bir miktar cerh ve ta'dîl ilmini de öğrenmek gereklidir. Hadis öğrencisi nasıl bir sorunla karşılaşabilir? Örneğin, ben *Sahîh-i Buhârî*'yi okuyorum, diyelim. Ben biliyorum ki, *Sahîh-i Buhârî* Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en sahîh kabul edilen kitaptır. Okuma esnasında kitapta İmâm Buhârî'nin: "İsmâil b. Ebî Üveys bize anlattı (haddesenâ)" dediğini görüyorum. Sonra tevâfukan *Takrîbü't-Tehzîb*'i okuyorum ve orada İsmâil b. Ebî Üveys hakkında cerh sözü buluyorum. Bu kişinin adı *Sahîh-i Buhârî*'de geçiyor ama hakkında *Takrîb*'de cerh bulunmaktadır. Öyleyse cerh ve ta'îl ilmi ve bu ilmin kavramları hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olmalıyım ki, birtakım sapkınların yanıltmak ve şüpheye düşürmek için kullandıkları bu tür yanıltıcı sorunların ağına düşmeyeyim. Bu bilgiye sahip olduğumda kendimi koruma altına almış olurum. Nitekim "korunmak tedaviden daha iyidir" sözü bunu ifade etmektedir.

Günümüzde çok yakın yıllarda Kuveyt ve diğer ülkelerde yaygınlaşan şu okuma yöntemine gelince; yaşı ilerlemiş bir adamı (hocayı) getiriyorlar ve ona beş altı gün içerisinde *Sahîh-i Buhârî*'yi, dört-beş gün içerisinde *Sahîh-i Müslim*'i, dört günde *Sünen-i Tirmizî*'yi vs. okuyorlar. Bu gerçekten büyük bir hadistir. Evet, âlimlerimizden böyle okuma tarzları, hatta daha da kısa süreli okumalar nakledilmiştir. Meselâ Hatîb el-Bağdâdî'nin özgeçmişinde onun *Sahîh-i Buhârî*'yi hadis şeyhlerinden birisine üç günde üç uzun celsede okuduğu zikredilmiştir. Fakat o bu hızlı okumayı, uzun okumalarda, inceleme ve araştırmalarda uzmanlaştıktan sonra yapmıştır. Böyle hızlı okumadan maksadı ve arzusu ise, yaşlı bir hadis şeyhinden hadis tahammül etmektir.

Ancak rastgele bu hızlı okumaları yapan bu kimseler ise, bu ilmin sorunlarından hiçbir şeyi anlamak için soru sormaz ve açıklama istemezler. Sonra kal-kıp: Vallahi biz *Sahîh-i Buhârî*'yi filanca şeyha ulaşan en âli isnadıyla okuduk, derler. Evet, biz Ehl-i sünnet, Sünnet âlimleri olarak "İsnâd dindedir" sözüyle iftihar ederiz. İlk söylediğimiz sözler arasında, "İsnâd dindedir", "İsnâd olmasa herkes her istediğini söylerdi" vecizeleridir. Bununla iftihar etmemiz güzel bir husus. Bize birisi gelip: Sen *Sahîh-i Buhârî*'yi filanca şeyha yedi günde okuyup aldın, peki ondan ne anladın? diye sorsa, ortada hiçbir şey yok. Özellikle bu tür meclislere sadece ilim talebeleri de katılmıyor. Ben *Sahîh-i Müslim*'in dokuz günde okunduğu, yaklaşık üç yüz öğrencinin katıldığı bir meclisi duy-

dum. Bunu bana haber verenlerden birisine: Aranızda kaç tane ilim talebesi vardı? diye sordum. Bana: Yaklaşık olarak on veya on iki tane, cevabını verdi. Peki, bu ilim talebelerinin anladığını kabul edelim, geri kalanların elinde, biz kısa süre içerisinde hadis işittik ve aldık demelerinden başka bir şey yoktur. Bunun dışında sahibi olduğunuz ne vardır? Bizim bu övündüğümüz, "İsnâd dindedir", "İsnâd dini korumak içindir" sözünün gücü kaybolup gitmekte ve bu gafleti seküler kesimler, sadece Kur'ân'a dayananlar, Sünnete ta'n edenler ve sapık guruplar kötü bir şekilde kullanmaktadırlar. Buna fırsat verilmemesi gerekir. Yapmamız gereken mustalah ilmini yeterli düzeyde cerh ve ta'dîl ilmiyle birlikte öğrenerek dirâyet ilminde uzmanlaşmak ve daha sonra hadis ilmine girmektir. Bu birincisi ve ilk temel taşıdır. Bundan sonra hadis öğrenimi gelir.

İkincisi: Sünnet/Hadis kitaplarını okumak, genel anlamda Sünnet taraması yapmak ve Sünnet şerhleri. Sünnete dair genel bir okuma yapmak için temel sünnet kitaplarından *Teysîru'l-vusûl* eserini okuyarak başlayabiliriz. Sonra *Müsne'd*, sonra *Mecma'u'z-zevâid*, bundan sonra da elimizde mevcut olan en büyük ansiklopedik eser *Kenzü'l-ummâl*'i okumaya geçebiliriz. Bu okuma, Sünnet'in tamamı hakkında genel bir fikir sahibi olmak içindir. Fakat hadis ilminde ikinci aşamada, yeni hadis öğreniminde yapılması gerekli olan bir diğer husus da ezberleme aşamasıdır. Bana göre bu, okumaktan ve genel sünnet taraması yapmaktan daha önemlidir. Ey kardeşim ezberlemek, özellikle sünnetin ezberlenmesi zorunludur ve çok önemlidir. İlim talebesi Kur'ân-ı Kerîm ezberi ile ve bir miktar da Sünnet kitaplarından ezberle kendini donattığında Allah'ın inâyetiyle donanımı gerçekten kuvvetli olmuş demektir. Ben ilim talebesi olan kardeşlerime daima ilk olarak ezberlemeleri gerekli olan kitabın en azından *Riyâzu's-sâlihîn* olması gerektiğini tavsiye etmekteyim. Bundan sonra Allah'ın yardımıyla güçleri neye yetebiliyorsa ona devam ederler.

Öyleyse yapılması gereken, Sünnetin genel olarak taranması, Sünnet metninin okunması, Sünnetin ezberlenmesi ve Sünnet şerhlerinin okunmasıdır.

Günümüzde yaşadığımız şu ilmî kargaşa ve başıbozukluğun, şu duyduğumuz sapıklıkların sebebi Sünnet şerhlerinden uzak kalmamızdır. Gençlerimizin çoğunluğu Sünnet metnlerini okuyorlar, sonra onlardan her biri anladığını konuşmaya başlıyor. Fakat onun bu anlayışı doğru mu yoksa yanlış mı? Allah bilir. Fakat ilim talebesinin zihni âlimlerin sözleriyle aydınlanırsa; onlar Sünneti nasıl anlamışlar, şu hadisi bu hadisle nasıl cem' etmişler ve aralarını uzlaştırmışlar, işte o zaman öğrenci basiretle hareket eder, şâz/tutarsız çıkışlarda bulunmaz ve meseleler zihninde karışmaz. Hulâsa olarak tekrar edersek, Sünnetin genel olarak okunup taranması, Sünnetin ezberlenmesi ve sonra da Sünnet şerhleri gelir.

Üçüncüsü: Ahkâm hadisleri öğrenimi. Son olarak ahkâm hadislerinin okunması gelir. Bizim içinde bulunduğumuz felaket, gençlerimiz ya kendi baş-

larına okuyup anlamaya çalışıyorlar ya da ilk günden San'ânî'nin *Sübülü's-selâm* kitabına, ikinci gün Şevkânî'nin *Neylü'l-evtâr* kitabına, üçüncü gün İbni Hazm'ın *el-Muhallâ* isimli eserine yönlendiriliyorlar. Bu çok büyük bir tehlikedir. İşte bu sebeple ben sözümün başında, insanın tek başına Nebevî Sünnet öğrenimi olmamalıdır, bunun olması doğru değildir ve bunda hayır da yoktur. Neden? Çünkü gözlerimizle arkadaşlarımızdan gördüklerimiz, bizden önceki ve sonrakilerden tanık olduklarımız bu sebepten dolayı doğru yoldan sapmışlardır. Hocaların meclisine düzenli olarak katılmak ve bağlanmak gerekir. Bu münasebetle ben ismini vermeyeceğim ilk ilim talebi yıllarımdan arkadaşım olan birisinin hikâyesini anlatayım. Bu arkadaşım bir süre sonra sistemli ilim öğrenimini bırakıp kendi başına okumaya devam etti. Derken ülkemizdeki bir yayın evi sahibi büyük Sünnet kitaplarından birini yayınlamak istedi ve bu kitabın matbaa hatalarını tashih etmek üzere bu arkadaşla anlaştı. Bu arkadaş ilim talebine benden iki sene önce başlamıştı. Kitabın tashihine başladıktan sonra bu arkadaşım tepesinden ayaklarına kadar şüpheler ve tereddütlerle doldu. Bu sözümle mübalağa etmiyorum. Peki neden? Çünkü o tek başına okuyordu. Tashih ettiği kitabın meselâ iman ve tevhid bölümlerini okuyor ve birçok şüpheler ve zorluklarla karşı karşıya kalıyor; namaz hadislerini, imamın arkasında kıraat (okuma) ile ilgili hadisleri okuyor vs. aynı şekilde içinden çıkamadığı tereddütlerle karşılaşılıyor. Sonra dışarıda yolda benimle karşılaştığında bunu ganimet bilip tereddütlerini bana sormaya başladı, ben de cevaplarını verdim. Ama öyle oldu ki artık ben utanmaya başladım ve ona: Arkadaşım bunları git hadis şeyhlerine sor, dedim. Bana: Onların hiçbirisi benim bu tür sorularıma sabredemiyor, dedi. Evet, hiçbir kimse ona sabredemez, tahammül edemez. Çünkü ona göre kitabın her tarafı şüphelerle dolu.

İşte bu ve benzeri sebeplerden dolayı İmâm Mâlik'in en büyük öğrencilerinden olan İmâm Abdullah b. Vehb (r.h.) şöyle demiştir: "Eğer Allah beni İmâm Mâlik ve el-Leys b. Sa'd ile kurtarmış olmasaydı şu anda ben doğru yolan sapmış olurudum. Ben her hadisle amel edilir sanıyordum, onlar ise bana: Bu hadisle amel edilir, bununla amel edilmez; bu hadis alınır, bu ise alınmaz, derlerdi".

Sünnet'in öğretici, yönlendirici, zorlukları kolaylaştıran ve şüpheleri gideren bir hoca olmaksızın okunması büyük bir tehlikedir. Vurgulayarak ve söylediğim sorumluluğunu yüklenerek okuyucu ve ilim talebesi kardeşlerime şunu ifade etmek istiyorum: Genel olarak bütün ilimlerin ve özel olarak da Sünnet'in doğrudan kitaplardan ve gazetelerden alınması caiz değildir. Bilakis bir hocanın ilim meclisine katılıp bağlı kalmak ve bunun da uzun süreli olması gerekir. Hocayı dinlemek, her problemde soru sormak ve hocayla müzakere etmek gerekir. Böylece öğrencide doğru bilgi yerleşip sağlamlaşsın ve ilmî ehliyet oluşsun. Düzenli öğrenimle ve kendisine doğru yolu gösteren uzman hocaların ilim meclislerine bağlı kalmakla bu ilmi elde eden kişi daha sonra onunla tek başına anlayabilme melekesini kazanabilir.

Yukarıda söylediklerimi özetleyeyim: Hadis ve hadis ilimleri öğreniminde önce, mustalah ilmine dair sağlam ve özlü bir mukaddime okumalıyız. Sonra okuduklarımız konusunda basiretle hareket edebilmek için cerh ve ta'dil ilmine dair bir şeyler okumalıyız. Bundan sonra Sünnet kitaplarını okuyup genel tarama yapmalıyız. Ben öğrencinin *Riyâzü's-sâlihîn* ile başlamasını sonra *Teysîru'l-vüsûl*, *Cem'ul-fevâid* veya *Mecma'u'z-zevâid* ile devam etmesini ve son olarak *Kenzü'l-ummâl* kitabına ulaşmasını arzu ediyorum. Sonra bizim Sünnet şerhlerimiz var. Ben Sünnet şerhlerinden çoğunlukla hadis açısından, ahkâm hadisleri, hadislerin tahrîci yönlerinden Münâvî'nin *Feyzu'l-kadîr* şerhini tercih etmekteyim. Hadislerin anlamlarını inceleme yönünden de bu kitap gayet güzeldir. Bir diğer önemli ve güzel özelliği de 10 000 hadisin kısa açıklamalarıyla birlikte 6 ciltte toplanmış olmasıdır.

Molla Ali el-Kârî'nin *Mirkâtü'l-mefâtih şerhu Mişkâtü'l-mesâbih* adlı eseri de önemlidir. Fakat içerdiği hadisler öncekinin yarısı kadar, yani beş bin civarındadır. Diğer yönden de içinde ahkâm hadisleri çoktur. *Feyzu'l-kadîr* ise geneldir. Sonra *Miškâtü'l-Mesâbih* adlı eserinin kaynakları buna oranla ve Suyûtî'nin *el-Câmi'u's-sagîr* adlı eserinin kaynaklarına göre azdır. Kaynakları üç yüze ulaşmaktadır. Yani üç yüz kaynaktan süzölmüş hadislerden oluşmaktadır. Sünnet şerhleri arasında *Feyzu'l-kadîr* çok iyi bir kitaptır. Bundan sonra Sünnet öğreniminde son aşamada ahkâm hadisleri şerhleri gelir. Ben bu alanda yukarıda zikrettiğim üç kitabın; *Sübülü's-selâm*, *Neylü'l-evtâr* ve *el-Muhallâ* adlı kitapların okunmasının ertelenmesini tercih etmekteyim. Bu kitapların okunması ilim öğrencisi olgunlaşınca, bilgisi ve anlayışı istikrar buluncaya ve güvenilir âlimlerin kitaplarından tartışmalı konulara olan vukûfiyet derecesi artıncaya kadar ertelenmelidir. Bundan sonra bu tür kitaplara, esas almak için değil ama incelemek ve taramak amacıyla geçilebilir.

Ben ilim talebesinin ayrıca *Tarhu't-tesrîb fi şerhi't-Takrîb* kitabını da okumasını arzu ederim. Bu kitap uzun olduğundan bölüm bölüm okunabilir. *Tarhu't-tesrîb* kitabına nazaran muhtasar bir kitap daha var, İmâm İbn Dakîk el-Iydî'nin *İhkâmü'l-ahkâm şerhu Umdeti'l-ahkâm* adlı eseri. Zor olan bu eser öğrenciye içtihat ve istinbâtın nasıl yapılacağını öğretir. Bu ileri ve yüksek bir seviyedir, yani yüksek derecede hadis, fıkıh ve usûl ilimlerinin birleştirilmesidir. Dolayısıyla kuvvetli bir ilim talebesi gerekir. Tekrar söylüyorum o üç kitabın (*Sübülü's-selâm*, *Neylü'l-evtâr* ve *el-Muhallâ*) okunması ertelenmelidir.

Önder: Mustalah (Hadis Usûlü) kitaplarında tedricilik nasıl uygulanmalıdır? Yani hangi kitaplara öncelik verilmelidir?

Avvâme: Ben daha önce bu alanda yeterli düzeye gelinmesi gerektiğini belirtmiştim. Bunun için İmâm Nevevî'nin *Takrîb*'i bile yeterli olabilir. Ancak uzmanlaşmak istiyorsa o zaman tedricen hareket etmelidir. Ben sürekli öğrenci kardeşlerime Hocamız Üstad Abdullah Sirâcuddîn'in *Şerhu Manzûmeti'l-Beykûniyye*'sini okumalarını öneriyorum. Öğrenci bu kitabı benim öngördü-

ğüm ve istediğim şekilde yoğunlaşarak okuduğu takdirde hemen Suyûtî'nin *Tedribü'r-râvî* kitabına geçebilir. Fakat ben bunun kolay olduğunu sanmıyorum. Dolayısıyla *Şerhu Manzûmeti'l-Beykûniyye*'den sonra İbnü's-Salâh'ın *Mukaddime*'sine daha sonra da *Tedrib*'e geçebilir.

Önder: Hadis ilimleri araştırmalarına yaklaşım bakımından fıkıh mezhepleri arasında farklılık var mıdır?

Avvâme: Elbette vardır. Hem de bir değil birden çok farklılıklar vardır. Ben de dâhil olmak üzere birçok araştırmacı günümüzde geçerli olan meşhur terminoloji biliminin Şâfiî terminoloji bilimi olduğunu kabul etmektedirler. Bu gibi meseleler Allah korusun mezhep taassubuyla ele alınmamalıdır. Bizim burada yapmak istediğimiz şey Şâfiî mezhebinin kitaplarından alınan bu terminolojik hükmü Şâfiîlerle Hanefiler arasında ihtilâflı olan ahkâm hadislerinden her hangi birine uygularken diğer mezhebe insafı yaklaşmayı sağlamaktır. Söz gelimi Şâfiîlerin terimdeki kuralları gereği bu hadisin münker olduğunu ve bu nedenle söz konusu hadisi bıraktıklarını görürüz. Aynı zamanda söz konusu hadis Hanefilerin terminolojisinde münker olmadığından onlar bu hadisi almaktadır. İşte biz bu durumda, hayır, meselenin özü böyle değildir diyoruz. Aksine bu hüküm *Tedribü'r-râvî*'de, *Fethu'l-muğis*'te, *Tahyir*' de ve el-İrâkî'nin *el-İzâh*'ında böyledir onların hepsi bu hadisin münker hadis olduğunu söylemektedir diyoruz. Biz onlara evet bu hadis Şâfiîlerin kurallarına göre münkerdir diyoruz. Amenna Ancak Hanefiler bu münker hadisi aldılar diye Hanefi mezhebine haksızlık yapılmasını kabul edemeyiz. Hanefi mezhebinin kuralları gereği bu hadis makbul ölçüde münker değildir diyoruz. Bu türden örnekler oldukça fazladır. Dolayısıyla ahkâm hadislerinin kabulü ve reddi konusunda değerlendirme yaparken bu noktaya dikkat etmek gerekir. Yoksa meseleler çakışır ve hükümleri bir biriyle karıştırırız. O halde bu hususları iyi ayırt etmek gerekir. Evet, ben Hanefilerin bu hususta ihmalkâr davrandıklarını kabul ediyorum. Hindistan ulemasının ve sünnet kitaplarının şerhlerinde bu hususlara ince uyarılar bulunmaktadır. *er-Ref ve't-tekmil* ve hocamızın (Allah kendisine rahmet eylesin) hizmet ettiği ve mukaddimesini yazdığı *Mukaddimetu İ'lâi's-Sünen* bunların en önemlilerindedir. Ayrıca *Kafvu'l-eser* bunlardandır. Söz konusu eser, hali hazırda tedavülde olmayan küçük bir kitaptır. O halde meseleleri ele alırken insafı olmamız ve mezhep taassubuyla konuşmamamız ve hüküm vermememiz gerekir ki ne buna ne de şuna hiç kimseye haksızlık etmeyelim. Meseleyi aksinden okuyup Hanefilerin kuralları gereği bu hadisin münker olduğunu ve Şâfiîlerin kuralları gereği de münker olmadığını farz edersek Şâfiîler söz konusu hadisi almış ama Hanefiler almamış olurlar. Dolayısıyla ne buna ne de şuna haksızlık etmemeliyiz. Hüküm verirken her zaman taassuptan uzak olacak şekilde somut verilere dayanmalıyız. Bu tarz bir yaklaşım pek çok ihtilâfı ortadan kaldıracaktır.

Önder: Efendimiz Muaviye ve Ebû Hureyre gibi sahabilere küfreden ve sözlü satışmada bulunan kimseler hakkındaki görüşünüz nedir. Ayrıca

İmâm ez-Zühri gibi hadis imamlarını karalayanlar ve şöyle bir iddiada bulunan kimseler de mevcuttur: Güya Emevîler İmâm ez-Zühri'yi hadis uydurmada kullanmışlar. Günümüzde bu gibi karalamalara çoğu kez tevessül eden kimseler hakkında ne dersiniz?

Avvâme: İnşallah bu ve benzeri sorulara genel bir cevapla karşılık vermeyi arzu ediyorum. Zira biraz uzatacak olursam çağdaş sorunların birçoğu için karmaşık bir durum ortaya çıkar. Sanırım hiçbir Müslüman'ın Kuran ve sünnet metinlerinin asıl olduğu konusunda itirazı yoktur. Sünnete itimat konusunda itirazı olan kimse konumuz dışındadır. Dolayısıyla buradaki konuşmamız böyle bir anlayış içerisinde olan kimse ile ilgili olmayacaktır. Kur'an ve Sünnet metinleri saf ve duru kaynaktır. İşte bundan dolayı çoğu oryantalistlerin, seküler anlayış sahiplerinin ve sapık grupların sapıklıklarını ve bidatlerini haklı göstermek için bazı ayet ve hadisleri kullandıklarını görmüyor musun? el-Cevap evet, öyle değil mi. O halde bu saf ve duru kaynak niçin onlara yardımcı oluyor da bize yardımcı olmuyor? Buna cevap olarak şunu diyoruz: Söz konusu saf ve duru kaynak önce bize yardımcı oluyor. Peki, onlara nasıl yardımcı oluyor? Bu sorunun cevabını vermek için şimdi bulunduğumuz bu küçük ortamda bir kaynak suyunu kafamızda canlandıralım. Saf ve tatlı bir su kaynağının hemen şuracıkta yerin altından çıktığını düşünelim. Bu tatlı kaynak suyu yerin üzerinde biraz akıp da kara bir toprağa karıştığında renginin de karardığını görürüz. Aynı suyun kırmızı toprağa karıştığında renginin kırmızılaştığını, tuzlu toprağa karıştığında tadının tuzlu olduğunu ve acı toprağa karıştığında tadının da acı olduğunu görürüz. O halde söz konusu su özde saf su iken dış etkenlerden etkilenmiştir. Bu Kur'an-ı Azîmüşşân ve sünneti nebeviye de tıpkı buradaki saf su gibidir. Ne zaman kirli anlayışla karşılaşmışsa kirli bilgiler vermeye başlamıştır. Bulanık kalple karşılaştığında da yine bulanık bilgiler vermiştir. Ama bunlardan hiç biriyle kirlenmemiş saf ve Müslüman bir anlayışla karşılaştığında saf ve duru bilgiler vermiştir. Buna bir örnek verelim. Sahâbiler (Allah onlardan razı olsun) Allah Resulünden (sallallahu aleyhi ve selem) onun söylediklerini ve kendilerine okunan Kur'an ayetlerini duyduklarında hemen duyduk ve itaat ettik diyorlardı. Kur'an ve sünnet metinlerinin kirlenmiş anlayışla tezat oluşturmasına gelince -ki söz konusu anlayış Ebû Hureyre'nin, Muâviye'nin, el-Muğira'nın, Amr b. el-Âs'ın, ez-Zühri'nin, filanca'nın, el-Buhârî'nin vb. hepsi ile ilgili bu tür şüpheleri öteden beri miras olarak aktaran- bu anlayış kirlenmiş anlayıştır. Kur'an-ı Kerim'deki Kur'an öyküleri müslümanın anlayışını ve ahlakını oluşturmada son derece zengin bir kaynaktır. Kur'an öykülerinin ilklerinden bir örnek verecek olursak söz gelimi (Mûsâ kavmine Allah size bir inek boğazlayınız dediğinde...) ile başlayan malum öyküde İsrâil oğullarından bir adam öldürülünce aralarındaki husumet arttı ve birbirlerine sen öldürdün sen öldürdün diyerek nizalaştılar. Sonunda Efendimiz Mûsâ aleyhisselâma geldiler ve Rabbine katilin kim olduğunu sor dediler. Mûsâ aleyhisselâm da Rabbine: "Ey Rabbim kâtil kimdir?" diye sordu. İlâhî

cevap “Gerçekten Allah size bir inek boğazlamanızı emrediyor” şeklinde geldi. İşte burada anlayış olgusu dehşete kapılır, şaşırır, garipsir ve böyle bir emri kabullenemez. Saf Müslüman anlayış ise Ey Rabbim işittim ve itaat ettim, emrettiğin gibi bir inek boğazlıyoruz der. Hâlbuki Yahudi İsrailoğulları, Allah bize Ey Ümmeti Muhammed (s.a.v.) İsrailoğulları’nın Mûsâ’sının ümmeti gibi olmayınız buyurmaktadır. Zira onlar Allahın bir inek boğazlamaları yolundaki anlayışlarının üstündeki buyruğuna akıllarıyla örtüşmeyince itiraz ettiler ve inkâr yolunu seçtiler. İşte bu durum nassın anlayışla çatışmasıdır. Nass “bir inek boğazlamanızı emretti” derken anlayış ise sahibine “niçin?” diye sorar. Diğer bir ifade ile soru ile cevap arasında bir uyum bulunmamaktadır. Bu nedenle nassla (burada Allah Teâlâ’nın sözüyle) olan çatışmada akıllarını hakem kıldılar. İşte bu durum Yüce Allah tarafından bizlere olan büyük bir yönlendirmedir. Hal bu ki bizim Kur’an öykülerini iyi anlamamız gerekir. Hal böyle iken biz buradaki öyküyü tarihi bir öykü olarak algılıyoruz. Bu yanlıştır. Biz bu öykülerden ilim ve amel yönüyle yararlanmamızı istiyoruz. Sanki Yüce Allah bizlere şöyle buyurmaktadır: Ey Muhammed Ümmeti! Yahudiler gibi olup da emirlerimi anlayışlarınıza sunmayınız. Hayır, tam tersi işittik ve itaat ettik deyiniz. Onlar gibi işittik ve isyan ettik demeyiniz. Biz kitaptan, sünnetten, sahabelerin, tâbüllerin, selevin ve âlimlerin yaşam öykülerinden oluşan bu nassları okurken onların kendi dönemlerinde olduğu gibi onlarla bizim aramızda bir uyum ve ahenk olmalıdır. Bu vesile ile öğrencilerime terminoloji ilmini öğretirken bazı öğrenciler bana eşlik ediyorlardı. Onlara bizim memleketin âlimlerinden biriyle ilgili bir iki hikâye anlatıyordum. Söz uzasa bile sizlere bu hikâyeleri anlatabım. Memleketimiz Haleb’in âlimlerinden Şeyh İsmâil el-Lubâbî (Allah kendisine rahmet eylesin) hicri 1287 yılında yani geç vakitte vefat etti. Haleb’te on ikinci asrın ortalarında tam olarak hicri 1143 yılında rahmetli Osman Paşa tarafından yaptırılan el-Medrese el-Osmâniyye adı altında bir okul vardı. Söz konusu okul eski okulların tarzında inşa edilmişti. Civarında odalar ve o odalarda oturanlar için de tahsis edilmiş maaşlar ve görevler vs. vardı. Bu şahsın el-Medresetü’l-Osmâniyye civarında bir odası vardı. Merhum akşam namazı ile yatsı namazı arasında caminin avlusunda oturup evrâdını okuyordu. Civarda oturuyor olmasından ötürü elde ettiği görevine karşılık maaşı vardı. Odasında oturmuyordu. Zira odasında otursa yaktığı lambanın yağının ücretini ödemesi gerekcekti. Dolayısıyla caminin avlusunda oturunca bu açıdan kazançlı çıkmış oluyordu. Günlerden bir gün kafasına aniden acaba bu yaptığım caiz mi değil mi diye bir soru takılmıştı. Adamın takvasına bakınız. O gece rüyasında vakıf sahibi Osman Paşayı görür, Osman Paşa rüyasında kendisine sorunun cevabı caminin kuzey kapısının üstünde yazılıdır der. Uyandığında odasından çıkar ve kuzey kapısının üzerinde ne yazılı olduğunu görmeye gider. Orada “Rabbine kâsem olsun ki onların tümünü yaptıklarından ötürü mutlaka sorgulayacağız” ayetinin yazılı olduğunu görür. Yine bu şahsın konuyla ilgili öykülerinden biri de şöyledir: Günlerden bir gün namaz kılmak üzere odasın-

dan çıkıp camiye yönelir. O devirde affedersiniz insanlar ayaklarına tahtadan takunyalar giyerlerdi. Odasında tahta takunyayı giydikten sonra camiye gider ve namazını kılıp çıkar. Ne var ki takunyasını bıraktığı yerde bulamaz. Orada durup “Müslüman hırsızlık yapmaz Haleb lehçesiyle Sôsânî (Ermeni) de camiye girmez.” diye düşündü. Müslüman hırsızlık yapmaz kâfir de camiye girmez O halde bu işin çözümü nasıl olacak? Usulcülere göre meseleyi derinden incelemek ve taksimine gitmek gerekecek. Peki, tüm bunların sonucu ne olacak? Sonunda kendini sanık yerine koydu ve ben yalın ayakla geldim dedi. Böylece odasına da yalın ayakla döndü.

Biz günümüzde bu tür bir öyküyü işittiğimiz zaman hocayı aptallıkla itham ederiz. Ama onun döneminde yaşamış olsaydık hocaya hak verirdik. Görüldüğü gibi burada hocanın örneğin bibliyografyasını ya da sîretini, haberlerini ve hayatını ele almak istediğimizde bizimle onun arasında bir uyum olmamaktadır. Ya dünyalık için dinini satan hilekâr oyunbaz bir insanın psikolojik yapıyla karşı karşıya oluyoruz ya da sahâbilerin tarihlerini, psikolojilerini, hikâyelerini ve haberlerini tahlile kalkışan kâfir bir oryantalistle karşılaşılıyor. Hal böyle olunca sonuç da tam tersi oluyor. İşte bu şekilde ben Efendimiz Muâviye’nin, Efendimiz Ebû Hureyre’nin ve ya diğer sahâbilerin (Allah hepsinden razı olsun) ya da İmâm ez-Zührî’nin sîretlerini incelemek istediğimde şayet benim psikolojim onların psikolojisi, anlayışım da onların anlayışları gibi ise bu durumda meseleleri nasıl inceleyeceğimi ve tam olarak nasıl tahlil edeceğimi bilirim. Böylece sağlıklı sonuçlar ortaya koyabilirim. Tabi gönüller, arzular, bidatler, kalbin ve aklın kirlenmesi gibi haller söz konusu ise ulaşacağım sonuçlar da olumsuz olacaktır. İslâm tarihini incelemede bu durum oldukça önemlidir. Bu durum, saf kaynak, saf kaynağın bulanık anlayıştan geçmesiyle ilgili çizdiğim ilk tablo ve bu öykü ya da düşünce ışığı altında kitabı, sünneti, sahabelerin ve selevin sîretlerini inceleyecek olursak gerçekten sağlıklı ve memnun edici sonuçlara ulaşmış oluruz. Böylece kendimizi de bir takım sorunların içerisine atmamış oluruz. Çağımızın vâkiasından ve bilimsel ve sosyal hayatımızdan bir örnek verecek olursak kalbi temiz bir kişi yolda giderken yüksek binaların balkonlarına bakan bir delikanlıyı görse onun bu eylemini temiz ve sağlam bir anlayışla yorumlamaya çalışır. Ama aynı kişinin kalbi temiz değilse bu delikanlı kadınlara bakıyor der. Buna benzer daha birçok örnek vermek mümkündür. Söz gelimi sâlih hocalarımızdan iki buçuk ay önce Allahın rahmetine kavuşan bir hocamız yaşadığı dönemin kurrâlarının hocası idi. Bir keresinde Medîne-i Münevvere’yi ziyaret için bize gelmişti. Oğlum kendisini sabah namazından hemen önce Mescid-i Nebevî’ye götürdü. Sabahın erken vaktinde yolda trafik polislerinin otomobilleri durdurup kontrol ettiğini görünce şaşırıp ve oğluma “hayırdır insanların tümü namaza giderken ne oldu ki?” diye sordu. Tabi gençler birbirlerini iyi tanırlar ve kendilerine özgü sorunları olduğunu iyi bilirler. Dolayısıyla kendilerinin böyle sıradan bir trafik kontrolüne değil de mikroskop altında iyice incelenmeleri gerektiğini de iyi bilirler.

Görüldüğü gibi sağlıklı, sâlih ve iyi niyetli gönüller daima meseleleri doğasına uygun bir şekilde yorumlarlar. Buradan şu sonuca varmak istiyorum: Madem Cenabı Allah Kur’ân-ı Keriminde sahabeleri (r.a.) tezkiye ediyor o halde onların sîretlerini, hayatlarını, sözlerini ve eylemlerini bu rabbani tezkiye ışığı altında incelememiz gerekir. Allah en doğrusunu bilendir.

Önder: Bazıları Allah Teâlâ’nın Kur’ân’ın korunmasını kefaleti altına aldığı halde Sünneti koruma konusunda böyle bir kefaletten bahsedilemeyeceğini; dolayısıyla bu durumun sünnetin dinden olmadığına delili olduğunu ve sünnetle amel etmenin gerekmediğini öne sürmektedirler. Bu durumu nasıl anlamamız gerekir?

Avvâme: Sanırım bu soru bundan önceki soruya verdiğim cevapla ilintilidir. Bu söz hasta kalplerin sözüdür. Mademki Allah Teâlâ “onun koruyucuları da elbette biziz” diyor o halde “onun koruyucuları da elbette biziz” ayetini nasıl yorumlayacağız. Elçisine de şöyle buyurmuştur: “İnsanlara, kendilerine indirilene açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur’ân’ı indirdik.” Bunu nasıl anlayacağız? Bu tür sözler ne dersiniz deyiniz kâfir ve oryantalist anlayışlardan ya da oryantalistlerin uzantılarından etkilenmiş hasta insanların sözleridir. Kendimin de bu tür kimselerin durumları konusunda kafaları karışmış kişilerden olduğumu kabul ediyorum. Acaba bu kimseleri oryantalistler mi yoksa oryantalistlerin uzantıları ya da düşünce özgürlükçüleri diye mi tanımlamam daha doğrudur? Zira bu kimseler bilimden ve dinden uzaklaştılar ve hem bilimi hem de dini ehli olmayan kimselerden aldılar. Dolayısıyla onların bilim ya da din ehli olduklarını nasıl söyleyebilirim bilemiyorum. Çünkü bu kimselerin hayat hikâyeleri bize karanlık gözükmektedir. Yani falan kimse şöyle şöyle sapık görüşler ortaya atmaktadır. Ama biz bu şahsın geçmiş hayatını bilmemekteyiz. Tıpkı bizdeki halk arasında yaygın olan zemzeme affedersiniz küçük abdest yapan kimse deyiminde olduğu gibi. Adamın birisi meşhur olmak istemiş ve hac mevsiminde normal dışı münker bir eylemle şöhret bulmak için gidip zemzem suyuna bevletmiş. İşte bu kişilerin durumları da bu deyimde zikredilen kişinin durumu gibidir. Eski bidat ehlerinden ve sapıklardan biri vardı. Bu şahsın hayat hikâyesinden onun bir zamanlar Ezher’de olduğunu biliyorduk. Bu şahıs Ezher’den atılınca Ezher’den ve Ezher ulemâsından intikam almak için sapıklık yolunu seçmişti. Ama günümüzde Müslüman ismi taşıyan sarı çizmeli Mehmet Ağa’nın uydu kanallarına çıkarak en çirkin sözleri ve sapıklığın alasını sarf ettiğini görüyoruz. Kendi adıma bu şahsın hakikatini ve geçmişini ben bilmiyorum. Acaba bu şahıs gerçekten Müslüman mı yoksa İslâm kisvesine bürünmüş bir başkası mı? Yine bir haber aktarmak istiyorum. Bu haberin gerçek olduğu konusunda sizin, dinleyicilerin, izleyicilerin ve okuyucuların emin olması için şahsen ben kaynağıyla birlikte iyi hatırladığımı buradan teyit ediyorum. Bu haberi bilfiil şu gözlerimle meşhur büyük edebiyatçı Merhum Mustafa Sâdık er-Râfi’nin *Tahte Râyeti’l-Kur’ân* adlı kitabının eski baskılarının birinde okudum. Yıllar sonra bu habere

ihtiyacım oldu ve kitabın yeni baskılarında müteaddit kereler aradığım halde haberi bir türlü bulamadım. Mustafa Sâdık er-Râfi söz konusu haberde kendisini anlatıyordu ve şöyle diyordu: Mısır’ın İngiliz sömürgesi altında olduğu günlerde büyük bir İngiliz yetkili bana geldi ve “bizimle birlikte hareket edersen falancayı, yani Taha Hüseyin’i yaptığımız gibi seni bir edebiyat ekolünün sahibi yaparız” dedi. Bunun üzerine Mustafa Sâdık er-Râfi onların bu taleplerini şiddetle reddetti. Görüldüğü gibi bu kimselerin tarihleri bilindiğinden insanlar onların gerçek yüzlerini rahatlıkla görebiliyorlardı. Ama şimdi televizyon kanallarında karşımıza çıkan bu kimseler kimlerdir? Şahsen ben bu kimselerin geçmişlerini bilmiyorum. Bu şahısların Müslüman isimleri altına gizlenmiş kâfir kimseler olmaları da muhtemeldir. Bu haberi bir keresinde hocamız Merhum Şeyh Fettâh’a açtım ve aynı haberi bir daha adı geçen kitapta bulamadığımı söyleyince bana şöyle dedi: “evet aynı şey bu kitapta benim de başıma geldi. Mustafa Sâdık er-Râfi’nin el yazmasının bulunduğu bir fotokopi sayfası vardı. Bu sayfayı er-Râfi kendisi el yazısıyla çekmiş ve kitapta yayınlamıştı. Bilahare sonraki baskılarda bu sayfayı aradım ama bulamadım.” Bu hadiseyi tarihin yazması ve perde arkasında nelerin döndüğünün bilinmesi için anlatmak istiyorum. Bizim daima çok uyanık olmamız gerekir. Daha önce de söylediğim üzere, “bu ilim dindir. O halde dininizi kimden aldığınıza iyi bakınız.” Biz dinimizi sadece ilimleriyle amel eden güvenilir seçkin itaat sahibi tâhir âlimlerden alıyoruz. Bu bizim dinimizdir. Biz içinde yaşadığımız çağda dinimiz konusunda sadece ilminden ve dininden ötürü kendisine güvendiğimiz kimseye teslim oluruz. Bu konuda Oryantalistlere, batılılaşmışlara ve onların güdümünde onlara teslim olamayız. Gençlerimiz onların heva ve heves ağlarına düştükleri vakit gençlerimizi ikaz etmemiz, onları uyarmamız ve onlara doğru yolu göstermemiz gerekir. İmâm ez-Zühri’ye gelince (Allah kendisinden razı olsun) onun hakkında bilgi veren iki kitap yazıldı. Bu bilgilerin en eskisini *es-Sünne ve Mekânetuha fi’t-teşri’i’l-İslâmî* adlı kitabında Merhum Üstad Dr. Mustafa es-Sibâî kaleme almıştı.

Önder: Hadisin senet yönünden sahîh olması metin yönünden de sahîh olmasını gerektirir mi? Buna bağlı olarak nasıl amel etmek gerekir?

Avvâme: Yüzde yüz tam olarak gerekmez. Âlimlerimiz (Allah kendilerinden razı olsun) bu konuyu araştırmışlar, detaylarıyla ilgili örnekler üzerinde gerekli açıklamaları yapmışlardır. Onları bu açıklamaları yapmaya iten gerekçe ise oryantalistlerin kendileri hakkında öne sürdükleri özü ihmal edip dış görünüşüyle lakaplara önem verdikleri yolundaki yaygaraları idi. Tabi ki bu tür şayialar doğru değildir. Muallal ve şaz hadisin türünü araştırma konusu hadis terimlerini inceleyen kitaplarda mevcuttur. Şuzûzun senette ve metinde, illetin de senette ve metinde olduğunu söylüyorlar. Bu duruma bazı örnekler veriyorlar. Bu örneklerden biri de şudur: el-Hâfız İbn Asâkir *Târîhu Dimaşk* adlı eserinde, es-Suyûtî’nin *Tedrib*’te naklettiğine göre şöyle demektedir: “Kırmızı gül terimden yaratılmıştır” hadisi sahîh isnad ile rivâyet edilmiştir. Yani senedin-

deki râvîler güvenilirdir. Buna rağmen bu hadis mevzûdur. Dolayısıyla senedin sahîh olması metninin de sahîh olmasını gerektirmez. Ama biz bunu büyük bir çekince ile söylüyoruz. Bu kapıyı sonuna kadar açmamız gerekmez. Zira böyle yaparsak kişi her seferinde bir hadis okuyup olur mu öyle şey, bunu Peygamber (s.a.v.) söylüyor der. Biz bu kimseye “el-Buhârî bu hadisi zikrediyor ve “böyle olsa bile senedin sahîh olması metninin de sağlam olmasını gerektirmez” diyor deriz. Hayır, hayır ben bu kapıyı açmak istemiyorum. Konuşmamın başında söylediğim şudur: Her bir hadis (metni) için (hadisin senedindeki) her râvînin ayrı ayrı (sahîh) olması tam olarak zorunlu değildir. Ama bu durum bu kapıyı sonuna kadar açıyoruz anlamına asla gelmez. Konuşmamızın başında söylediklerime dönecek olursak, ben orada ne demiştim? Dedim ki ben metni incelemek ve eleştirmek istediğim vakit metni şüphelerden uzak bir şekilde mâsumane, nezîh, sâlih ve Müslüman’ca bir anlayışla eleştiririm demiştim. Asla işi ticarete döken bidatçi ve kirlî bir anlayışla değil. Biz hadisleri bu şartlarla inceleriz. Konuyla olan alakası zayıf olsa bile önemine binaen bir başka hususu daha burada belirtmek istiyorum. Nerede olursa olsun her ilim talebesinden ve ister Müslüman, ister kâfir, ister oryantalist ve ister bidat ehli olsun her araştırmacıdan hadislerle rivayetler arasındaki uyumun bozulmaması için şerh kitaplarını çok iyi incelemelerini ve çok iyi okumalarını rica ediyorum. Eğer böyle yaparlarsa âlimlerimizin bir biriyle uyuşmayan rivayetleri hangi anlayışla ele aldıklarını, nasıl bu hadisi tevil ettiklerini, şunu yaklaştırdıklarını, bunu uzaklaştırdıklarını, aralarında nasıl bir uyum oluşturduklarını vs. ve en sonunda bu iki çakışan hadisi nasıl sağlıklı bir sonuca ulaştırdıklarını görecektirler. Böylece iki rivayeti de reddetme ya da aralarında tam çelişki noktasına vararak birini kabul edip diğerini tamamen bırakmamış olacağız. Rivayetleri bir araya getirme, tevil etme, metinler ve rivayetler arasında bir uyum oluşturma son derece önemlidir. Âlimlerimizin çelişkili rivayetleri nasıl değerlendirdiklerini görmemiz için şerh kitaplarını çok okumamızı rica ediyorum. İşaret ettiğim bu kitaplardan biri de *Şerhu’z-Zürkânî ‘ala el-Mevâhibi’l-Ledünniyye*’dir. Tabi bu kitabın dayanağı İbn Hacer’in *Fethu’l-Bârî*’sidir. Ama başka kitaplara da dayandığı olmuştur. Şâfiîlerin büyük seyit âlimlerinden (Allah hepsine rahmet eylesin) Şeyh Ali Şabramellîsî’nin *Hâşiyeye*’sinde olduğu gibi bu kitapların bir kısmı basılmamıştır. Şeyh Ali Şabramellîsî’nin *el-Mevâhib* üzerine büyük bir haşiyesi vardır. İmâm ez-Zerkânî *el-Feth* ve *el-Aynî*’ye itimat ettiği gibi Şabramellîsî’nin bu kitabına da çok itimat etmektedir. Söz konusu kitap bu madde ile ilgili çok geniş bilgiler içermektedir. Rivayetlerin arasını cem etmedeki ilmi ağırlığını nasıl koymuş? Bu durum âlimlerimizin anlayışlarını ve sünnete olan yaklaşımlarını göstermektedir. İlk bakışta aklımın hadisenin gerçek yönünü kavrayamadığından dolayı meseleyi reddetmiş olmam büyük bir hatadır. Böyle bir yaklaşım delaletin ta kendisidir. Ben önümde bulunan sahîh metinlere boyun eğmek durumundayım. Her hangi bir hadisi red-

detme bedbahtlığına düşmemek için metinler arasında uyum oluşturmaya gayret ederim.

Önder: Hadisleri Kur’ân’a, genel kurallara ve akla arz etmek doğru bir yaklaşım mıdır?

Avvâme: Nebevî metinleri Kur’ân’a, bir kısmını yine başka hadis metinlerine ve akla arz etme yollarının hepsi doğrudur. Ama ilk sözüme yeniden bir göz atmanı istiyorum. Oradaki doğru, sağlıklı ve duru anlayışla ilgili söylediklerimi hatırla. Doğrudur bu sözün sınırları belirlenmemiştir. Bunu kabul ediyorum. Birileri kalkıp Ben Kur’ân’ı ve Sünneti okuyan bir Müslüman’ım diyebilir. Ben de bunu söylüyorum. Ama bizim kaynağımız Allaha hamdolsun anlayışları kirlenmemiş âlimlerdir. İslâm kültürümüzdeki anlayış ve düşünce kirliliği sürecini belirlemek istersek bu süreç yaklaşık olarak Muhammed Abduh’tan günümüze kadar uzanan süreçtir. Yani yüz yıllık bir süreçtir. Burada bu sürecin yaşam aşamasını gözlemlememiz gerekir. Konunun dışında olsa bile bir örnek olarak şu hadiseyi serdetmek mümkündür: Mısır’daki İngiliz oryantalistler yer yer perde arkasından İslâm’ı ve Müslümanları kullanarak içeriden işler çeviriyorlardı. Şöyle ki, İngiliz oryantalistler Mısır’daki emellerini gerçekleştirmek uğruna âlimlerin dikkatlerini başka yönler çekmek için çarşıda pazarda bir bid’at ortaya atıyorlardı ve âlimleri bununla meşgul ediyorlardı. Söz gelimi Kur’ân’ın tercümesi düşüncesini ortaya attıkları vakit âlimlerin gözleri bu düşünceye reddiye vermeye yöneldi. Akabinde İslâm’ın kılıç zoruyla yayıldığı düşüncesini ortaya attıklarında yine âlimlerin, yazarların, gazetelerin ve dergilerin gözleri bu düşünceye yöneldi. Hâlbuki İngiliz oryantalistler başka bir şey yapmak istiyorlardı. İslâm’ın kılıç zoruyla yayıldığı meselesini ele aldılar ve doğru bir yaklaşımla bu meseleye karşılık verdiler. Ya da sadece geçici bir bakışla (geçici soruna) karşılık verdiler. Veya meselenin İslâm teşriinde safiliğine ve duruluğuna hükmettiler. Âlimler bu minval üzerine İngiliz oryantalistlerin gündeme taşıdıkları sanal sorunlara karşılık vermekle meşgul edildiler.

Önder: Usûlü’l-hadis ilminin yeniliğe ve gelişmeye elverişli ve önü açık olduğu görüşüne ne dersiniz? Özellikle ülkemizde bu görüşü savunan ve bu konuda tartışmalar üreten kimseler mevcuttur.

Avvâme: Eğer yenilik ve geliştirme ile modernizm kastediliyorsa hayır diyorum. İlmin kuralları sabittir. Ben konuşmamın başında Hanefîlerin Şâfiîlerin usulleri demiş isem bunun anlamı buna cevaz veriyorum demek değildir. Ben bu sözü Hanefîlerin usul kitaplarındaki Hanefî usullerine binaen söyledim. Hanefîlerin terim usulleri Hanefî fikhî usulü kitaplarından alınır. Oradan buraya geliyoruz. Bulanık kirlî anlayışımızın ve hevâ hevesimizin arzuları doğrultusunda bu ilimde yenilik yapmaya ve geliştirmeye kalkışmaya gelince bu caiz değildir. İlmin kuralları sabittir. Tıpkı bilimsel tanımlarda olduğu gibi ilmin kurallarında değişiklik yapmak caiz olmaz. Ben sünnet nedir içtihat nedir kıyas nedir diye sünneti, içtihadı ve kıyası tanımlarken bunların tanımlarının ölçüle-

ri sabittir. Dolayısıyla bu terimlerin tanımlarında değişikliğe gidilmesi ve bunlarla oynanması doğru olmaz. Aynı şekilde bu meselelerde de terminoloji biliminin esasları geçerlidir. Terminoloji biliminin esasları, kuralları ve hükümleri sabittir. Ne var ki tüm bu kurallar, esaslar ve hükümler Mâlikîlerde, Hanefilerde ve Şâfiîlerde farklı farklıdır. Ben sadece terim kitaplarıyla ilgili olarak bir mülâhaza belirttim ve bu kitaplara Şâfiî mezhebinin baskın olduğunu söyledim. İnsafli olmamız gerektiğini ifade ettim ve bir hükmü incelemek istediğimiz vakit Hanefîlerin usullerine bakalım dedim. Hanefîlerle Mâlikîler arasında müşterek olan bir hükmü incelemek istersek Mâlikîlerin usullerine de bakalım. Bu meseleyle ilgili Mâlikîlerin terminoloji kitaplarında bir nas bulamazsak fi-kih usullerine bakabiliriz. Ama terminoloji biliminin yapısında yenilikler ve geliştirmeler oluşturma meselesine gelince bu asla caiz değildir.

Önder: Gelecekteki hadislerle ilgili projeleriniz nelerdir?

Avvâme: Uzak gelecekteki hadis projelerimizi Allah daha iyi bilendir. Ama ben yaklaşık on gün içerisinde Süneni Ebî Dâvûd'un üçüncü baskısıyla adı geçen hadis kitabına hizmetimi bitirmek üzereyim. Rabbimden bizleri muvaffak kılmasını ve doğrulara yöneltmesini diliyorum. Zatıma olan hüsnü teveccühünüzden ötürü sizlere de teşekkür ediyorum. Yine Rabbimden sizleri hayırla mükâfatlandırmasını ve *Hadis Tetkikleri Dergisi*'ni bereketlendirmesini niyaz ediyorum.

Önder: Değerli Üstadım, biz de *Hadis Tetkikleri Dergisi* olarak dualarınıza âmin diyor, teşekkür ediyor, size hizmetle dolu uzun ve sağlıklı bir ömür diliyoruz.